

AZ IRODALOMTÖRTÉNET MÓDSZEREI.

— Bevezetés az irodalomtörténetbe. —

Harmadik közlemény.

4. §. Platon. (Folytatás.)

Azon kérdésre, melyek azok a mesék és milyenek, kitérő választ ad a Platon képében beszélő Sokrates. Ő és társai, úgy mond, most nem költők, hanem államalapítók; ezeknek az elveket kell ismerni, melyek szerint a költők meséiket költés s ha azok vétenek ellene, nem kell megengedni azokat, de azért nem szükséges, hogy maguk meseírók legyenek.

Szabály legyen továbbá a költőkre, hogy istent olyannak ábrázolják, a minő, akár eposban, akár dalokban, akár tragoediában énekelnek róla. Az isten jó és így a rossz okozója nem lehet. Megrovandó tehát a költő, még ha Homeros is az, mikor ilyeneket mond:

»Két vödör áll ugyanis felhős Kronides küszöbénél: Egyik az áldással, másik meg a szörnyű bajokkal«¹
és a kinek Zeus mindkettőt vegyítve osztogatja:

»Édes öröm s keserű bánat felváltva jut annak«²

a kinek pedig csak az egyikből, vegyítetlenül, azt:

». . . a dicső földön meggyötrik a szörnyű keservek«³
vagy azt, hogy:

»Mind örömineknek, mind bajainknak Zeus okozója«⁴

nem helyes, ha valaki azt mondja, hogy Pandaros eskü- és szerződészegésének Athene és Zeus, vagy az istenek gyűlölködésének és veszekedésének Themis és Zeus volt az oka;⁵ Aiskhylosnak sem szabad az ifjak előtt úgy nyilatkozni, hogy

»Ember szívében bünt fakaszt előbb Zeus, Ha egy családra mond halálítéletet«.⁶

¹ Ilias XXIV. 527—8. Az idézeteket *Kemenes* (Kempf) *József* fordítása szerint (1902) adjuk (525—6 sor).

² U. o. 530. (Kemenes: 528).

³ U. o. 532. (Kemenes: 530). Az eredetiben βούβρωστις (éhség).

⁴ Az Ilias IV. 84. és XIX. 224. soraira emlékeztet.

⁵ Ilias IV. 55 és XX. 1—30.

⁶ Valószínű, hogy ez idézet Aiskhylos »Niobe« című elveszett tragoediájából való.

Hanem a ki Niobe szenvedéseit, a miben vannak e jambusok is, vagy a Pelopidákét, vagy a trójai eseményeket, vagy más ehhez hasonlókat énekel meg, ne nevezze azt isten művének, mert isten jó és rossz szerzője nem lehet. Ugyanezt lehet mondani az olyan költeményekre, melyekben az istenek alakoskodnak. Kárhoztatandó példáulül Homerosnál az ilyen hely: ¹

»... a mennybeliek sokszor más-más utasoknak Vándor alakjában járnak meg a városokat«.

Se Proteusról ² és Thetisről ne hazudozzék senki; se tra-goediákban, se más költeményekben ne léptesse föl úgy Hérét, mint a ki papnő képében koldul. ³ Homerosban sem lehet dicsérni, úgymond, bármennyire magasztaljuk is őt különben, az ilyeneket, sem Aiskhylosban, ⁴ és a ki az istenekről efféle dolgokat mond, megharagszunk rá s megvonjuk tőle a Kart és azt sem engedjük, hogy a tanító azokat az ifjúság tanításánál használja.

A harmadik könyvben tovább folytatja erkölcsi kifogásait a költők, különösen Homeros ellen. Az Állam ifjait vitézekké nevelik s ezért zsenge korukban semmit sem szabad hallaniok, a mi bátorságukat csökkentené. A Hades borzalmainak költői leírása, a mely Homerosnál is gyakori, ⁵ törlendő, nem azért mert nem költői, vagy mert sokan nem örömet hallgatnák, hanem mennél költőibb, annál kevésbé szabad hallani olyan gyermekeknek és férfiaknak, kiknek a halálnál is jobban kell a szolgaságtól irtózni. Hasonló szempontból tiltja meg a nagy emberek költői elsiratását és Homeros azon eljárását, hogy hősöknek, fejedelmeknek hozzájuk nem illő szokásokat, erkölcsöket tulajdonít, épen úgy, mint az isteneknek kéjvágyat, rablást és mindenféle rosztat. ⁶ Továbbá az erkölcsi igazságszolgáltatást szigorúan alkalmazni kell az emberekre. Tehát költők és regösök ne mondják azt, hogy a gonosz boldog s az igaz ember inséges lehet, hogy a gonoszság, ha titokban marad, hasznot hajt; a mások igazsága jó dolog, a magunké kárunkra van.

Ezután a költői kifejezésre tér rá: mit és hogyan kell a költőnek mondani? A regélők vagy költők munkája vagy a mult, vagy jelen, vagy a jövő elbeszélése s e szerint vagy egyszerű elbeszéléssel, vagy utánnézéssel, vagy mindkettővel adják elő. Pl. az Ilias elején előbb a költő a maga szavaival mondja el, hogyan megy Khryses a görög táborba leányát kiváltani, azután a Khryses képében

¹ Odysseia XVII. 485 — 6. Kempf fordítása szerint.

² U. o. IV. 364 s. köv.

³ Célzás egy elveszett darabra (Inakhos), melyet Sophoklesnek vagy Aiskhylosnak tulajdonítanak.

⁴ Például idézi a Zeustól Agamemnonra bocsátott álmot (Ilias II. 6.) s a Thetis lakodalmaról szóló részletet Aiskhylos »Psychostasia« cz. elveszett darabjából.

⁵ Odysseia XI. 488 kk. — Ilias XX. 64. — U. o. XXXIII. 103. — Odysseia X. 495. — II. XVI. 856. — XXIII. 100. — Odyss. XXIV. 6. kk.

⁶ Ellenben tetszik neki, ha a költő ilyeneket ad hősei szájába: »Tűri szívem, túrtél vala ennél már nehezebb sort.« Odyss. XX. 17.

beszél s azt a hitet kívánja kelteni, hogy nem Homeros, hanem az agg pap maga beszél és ez körülbelől így tart az egész Iliason és Odysseián keresztül. Midőn a költő más képében, más hangjával beszél, utánozza azt, a kihez hasonlítani akar: utánzással ad elő. Ha a költő nem rejtőzik el, pl. ha Homeros Khryses esetét egyszerűen csak elmondaná és senkit sem beszéltetne, akkor műve egyszerű elbeszélés lenne utánzás nélkül; ennek ellentéte, ha valaki a költő elbeszélését elvéve csak a párbeszédet hagyná ott. Innen a költészet és regélés három faja: egészen utánzással, mint a tragoedia és comoedia; a költő elbeszélésével, a mint ezt leginkább a dithyrambosban találjuk;¹ végül mindkettővel, mint az eposi költeményben és sok más helyen. E megkülönböztetés arra való, hogy ennek alapján meg lehessen ítélni, milyen költők foglalhatnak az Államban helyet. Itt mindenkinek csak egyféle foglalkozása van: s ez az utánzó költészetre is alkalmazandó, mivel nehezen lehet valaki egy személyben jó tragoedia- és komoediaköltő,² úgy egyszerre rhapsodos és színész, vagy tragikus és komikus színész is egyszersemind. A felügyelők tiszte arra is kiterjed, hogy az utánzó költők csak az Állam céljainak megfelelő dolgokat, vitézeket, okosakat, vallásosakat, szabadokat és több efféléket, de semmi nemtelent ne utánozzanak. Nem utánozhatnak se fiatal, se öregebb, se férjével veszekedő, se az istenekkel perbe szálló, se boldogságában pöffeszkedő, se sorsüldözött, gyászos, könyező, se beteg, szerelmes vagy vajudó nőt, se rabszolgákat, vagy rabnőket, vagy szolgamunkát végezőket; se rossz embereket, se gyávákat, kik az ellenkezőt teszik, mint a miről most beszélünk, szitkozódókat, egymást gyalázókat, mosdatlan szájúakat, akár részegen, akár józanon, vagy bárki bármi más bűnt szóval vagy tettel maga vagy más ellen elkövetett. Egyáltalában tilos utánozni mindazt, a mit tenni az Államban tiltva van, pl. nem szabad utánozni még az ércz- és más munkásokat, evezősöket stb. sem. E szerint a kifejezésnek és elbeszélésnek van egy olyan módja — úgymond Sokrates — melylyel a valóban derék és jó ember élhet, ha valami mondani valója van és egy másik, ezzel ellenkező mód, a melylyel mindig az élhet, a mely szerint az adhat elő, a ki ellentétes szellemben nőtt és nevelkedett.

Egy derék ember, ha elbeszélése folyamán egy jó ember valami beszédére vagy tetteire kerül a sor, úgy igyekszik azt előadni, mintha ő maga volna és nem resteli utánozni sem; kevésbbé szívesen teszi ezt akkor, ha az illetőt betegség, szerelmi láz, részegség vagy más baleset lepte meg; midőn pedig valami hozzá

¹ Már Steinhart megjegyezte, hogy legkevésbé joggal lehetett erre például a dithyrambost idézni, melyben aránylag legtöbb a drámai elem. Platons sámmil. Werke V. 165.

² V. ö. a platoni »Lakoma« következő helyével: »Sokrates elismertette velők (t. i. a lakomában résztvevőkkel), hogy egy ugyanazon embernek kell a komoedia és tragoedia írásához érteni, és a kinek művészete a tragoedia-készítés, azé a komoediakészítés is.« 223D. (39).

méltatlanhoz jut, őrizkedni fog attól, hogy a roszbabbhoz csak rövid időre is hasonlítson. Tehát azzal az előadási móddal fog élni, a melyet kevéssel előbb Homeros énekeiről mondtunk, vagyis előadása a kettő között, az utánzás és puszta elbeszélés között marad s a sok beszédben kevés hely jut az utánzásnak.

Az emberek másik, hitványabb faja mindent utánzó, semmit se tartva magához méltatlannak, még a mennydörgést, szélzúgást, trombitálást vagy kutyaugatást sem. Ezek után szinte feleslegesnek is tűnik föl a kérdés, hogy melyik előadási mód foglalhat helyet az Államban, az egyszerű előadások valamelyike, vagy a mindkétfelét egyesítő előadási mód? Adeimantos a kifogástalan embert utánzó egyszerű előadásra szavaz. Sokrates azzal a megjegyzéssel, hogy az is kellemes, mely mind a kétféle előadásmódot egyesíti, sőt a gyermekek és nevelők, valamint a nagy tömeg az Adeimantostól választott előadási mód ellenkezőjét tartják a legkellemesebbnek, természetesen az állam érdekei szempontjából szintén ezt fogadja el.

»Ha — úgymond — városunkba érkeznék egy olyan ember, a ki bölcsesége révén minden tudna lenni, mindent tudna utánózni és költeményeit akarná bemutatni: leborúlnánk előtte mint szent, csodaszerű és kedves lény előtt, de megmondanánk neki, hogy ilyen ember nincs városunkban, se törvényünk rá, hogy legyen benne és fejét myrrhával öntözve és gyapjúköteléssel koszorúzva elküldenők más városba, mi pedig megmaradnánk hasznos volta miatt a ridegebb és kellemetlenebb költő és regélő mellett, a ki nekünk a kifogástalan ember beszédét utánozza és mondanóit azon szabályok szerint mondja el, a melyeket kezdetben, midőn a katonák neveléséhez fogtunk, megállapítottunk.«¹

A tizedik könyvben ismét visszatér Platon a költőkre. Eddig a költői művek tartalmával és előadási formájával inkább gyakorlati szempontból foglalkozott, most az elméleti vizsgálódás terére lép. Meg kell vallanunk, hogy ilyen irányú, eszmetanából kiinduló vizsgálódása még kedvezőtlenebb eredménynyel végződik a költőkre. Ezt előre sejteti, midőn kijelenti, hogy nehezőre esik ez az eljárás, különösen Homeroszal szemben. Meg kell mondanom, úgymond, bárha bizonyos vonzalom és ragaszkodás, melyet Homeros iránt gyermekkoromtól fogva éreztem, akadály a szókimondásban, mert úgy tetszik, hogy minden jeles tragikusoknak ő az első tanítója és vezére.² De az igazságnál nem kell az embert többre becsülni. Ezután áttér az utánzás fogalmának meghatározására, úgy miként erről már fentebb is volt szó.³ Valamely tárgy, pl. egy ágy vagy asztal, eszméje istentől ered; az asztalostól készí-

¹ III. könyv 397E—398B.

² Platon Homeroszt állandóan a tragikus költők közé sorozta, nemcsak itt, de más művében is, pl. Theaitetos 152E. (8). V. ö. Aristoteles költészettana 4, 5, 13. fejezet.

³ 138. lap.

tett ágy csak hasonló az eszméhez, miként az is, melyet a képi-
fest. Az ágy ezen három faja (az isten, az asztalos és a képi-
műve) közül a két elsőt az ágy mestere alkotta, de a képi-
mű szerzője csak utánzó.¹ Ugyanilyen utánzó a tragoediaköltő és min-
den más költő. Ilyen Homeros is. Már pedig nagyon távol áll az
utánzó művészet az igazságtól, mivel csak egy kis részt fog meg
mindenből és az is csak kép. De ez nem is csuda, ha meggon-
doljuk, hogy a képi-
fest egy vargát, ácsot vagy más mester-
embert a nélkül, hogy e mesterségekhez értene. De gyermekekkel
és együgyű emberekkel, messziről mutatva nekik a képet, el tudja
hitetni, hogy valóságos ácsmesterrel van dolguk. Minden ilyenről
így kell vélekedni: Midőn valaki bennünket arról értesítene, hogy
olyan emberre akadt, a ki minden mesterséghez és minden egyébhez
ért, a mit más valaki tud, sőt alaposabban érti bárkinél: az ilyen
emberről azt kell föltennünk, hogy bárgyú és valószínűen valami
szemfényvesztő vagy utánzó becsapta, hogy mindentudónak tar-
totta azt, mert nem tudta a tudást, tudatlanságot és utánzást
egymástól megkülönböztetni. Ezután, úgymond, a tragoediát és
annak vezérét Homeroszt kell szemügyre vennünk, miután néme-
lyektől azt hallottuk, hogy ezek minden mesterséghez, minden
emberi, akár erényre, akár bűnre vonatkozó, akár isteni dolgokhoz
értenek, mert a jó költőnek, ha tárgyát szépen akarja megéne-
kelni, ismernie kell azt, máskülönben nem képes reá. Ezt a sza-
bályt alkalmazza azután Platon (Sokrates) egész ridegen Homerosra
és a költőkre. Azt vizsgálja meg legelőször is, hogy i-merték-e
azt, a miről énekeltek? A Homeros orvosi tudományát nem firtatja,
bár, mivel művében erről is szó esik, megkérdehetné, hogy hány
embert gyógyított meg s hol vannak tanítványai? de a legnagyobb
és legdicsőbb dolgokról, mint háboru, hadviselés, államigazgatás
és embernevelés, a melyeknek tárgyalására vállalkozott főként
Homeros, jogosan meg lehet kérdezni, hogy, ha nem képalkotó
vagy utánzó, mondja meg, melyik államnak adott alkotmányt,
melyik háborúban vezérekedett, micsoda hasznos találmányokat
fedezett föl, vagy magánérintkezés és példaadás által javította-e
az embereket, mint Pythagoras vagy Protagoras? Platon szerint
egyiket sem lehet bebizonyítani, mert akkor az emberek nem
is hagyták volna őket ide-oda kóborolni, s így kimondja az
ítéletet, hogy Homerosról elkezdve minden költő mint az erény
és más tárgyak képeinek utánzója a festővel áll egy rang-
ban, a ki egy vargát fest, mely igazinak látszik, (bár maga a
vargamesterséghez nem ért) azoknak, a kik hozzá szinte nem
értenek, hanem csak a színt és alakot tekintik. Ép így mondjuk
a költőről is, hogy mindenféle művészet bármely színét nevek-
kel és szavakkal akként festi, noha maga csak utánozni tud,

¹ V. ö. Kratylos 423D.

hogy más hasonszőrűeknek, kik a szavakat nézik, nagyon szépnek látszik beszéde, még ha a vargamesterségről mond is valamit, csak mérték, rhythmus és összhang legyen benne, vagy akár a hadviselésről vagy bármí másról. Mindezek természet szerint ilyen nagy gyönyörűséget nyújtanak. A költők művei a zenei színezéstől megfosztva olyanok mint a nem szép, de fiatalos arcz, midőn üdeségét elvesztette. Ezután Platon (Sokrates) még hosszasan bizonyítgatja az utánzó művészet hiábavalóságát, mely a dolgok lényegével és rendeltetésével nem törődik s az utánzóknban hiányzik is az ehhez szükséges tudomány (ἐπιστήμη) és vélemény (δόξα). Fejtetéseí eredményeül kijelenti, hogy az utánzás gyermekjáték és nem komoly munka és a kik tragikus költézzettel foglalkoznak, akár jámbusokban, akár hősi versekben, mind olyan utánzók, a milyenek csak lehetnek. Azt is megmondja, miért becsüli az utánzó művészetet oly kevésre. Azért, mert nem lelkünk jobbik lehetőségét, a számító ész (τὸ λογιστικόν) kívánja foglalkoztatni, mint a mértan és számtan, hanem megelégszik a lélek alsóbbrendű, érzéki, a bölcseségtől messze eső részével és vagy a látásra hat, mint a festészet, vagy a hallásra és szenvedélyre, mint a költészet. Örökös meghasonlás és harcz van a lélek e két része között. A sorstól lesújtott embernek a lélek nemesebb része, az ész (λόγος) és a törvény a fájdalom leküzdését tanácsolja, de a szenvedély jajveszékeltet. Az indulatos lelki állapot az utánzó-művészetnek sok és változatos anyaggal kínálkozik, míg az okos, nyugodt, magához mindig hű lelkületet nem könnyű utánozni, utánzására se azonnal ismerhet rá az ember, legkevesébbé a népgyülekezett és a színházak vegyes közönsége, mely előtt ismeretlen ez az utánzott érzés. Az utánzó költő nem ilyen lelki állapotra termett, bölcsesége se ennek iparkodik tetszeni, mikor a sokaság tetszésére pályáz, hanem az indulatos és változatos lelkületre, mivel ez könnyen utánozható. Ha a költőknek ilyen kártékony a hatása a lelkekre, csak természetes a következtetés, hogy az államba való felvételt meg kell tőlük tagadni az államérdek szempontjából. Platon ezt ki is jelenti s nyomban újabb vádakat is hoz fel ellenük. Homerosnál és »más tragikus költők«-nél gyönyörűséggel és feszült figyelemmel szemléljük a jajveszékeltő hősoket, együttérzünk velük s mint jó költőt magasztaljuk azt, a ki bennünket leginkább képes megindítani, holott ha bennünket ér gyász, nyugodtnak és erősnek mutatjuk magunkat, mert ez a férfias. Az ember saját szerencsétlenségében erőszakkal elfojtja könnyeit, panaszát s mégis gyönyörködik a költő jajveszékeltő hőseiben, a helyett hogy eldobná az ilyen költeményt, mely saját ellenálló erejét gyengíti. Ugyanezek illenek a nevelésére: vígjátéki és otthoni utánzás alkalmával mulat az ember olyanon, a mit szégyelne maga megtenni. Így van a szerelemmel, haraggal és a lélek minden kellemetlen és kellemes vágyaival, a melyek működésünket nyomon követik: a költői utánzás itt is ilyen munkál bennünk; mert öntözgetve ápolja, holott ki kellene

száradniok és uralkodóvá teszi bennünk, holott rajtok kellene uralkodnunk, hogy jobbak és boldogabbak, nem pedig rosszabbak és boldogtalanabbak legyünk.

Itt újra Homeros ellen fordul s az ítéletet rá az eddig mondottak rövid egybefoglalásával így mondja ki:

»Midőn azért te . . . Homeros-magasztalókra akadsz, kik azt mondják, hogy ez a költő Hellas nevelője és érdemes arra, hogy az emberi működés berendezésére s fejlesztésére nézve folyvást tanulmányozzák s e szerint intézzék egész életük folyását: szeretni és becsülni kell őket, mint a kik olyan derék emberek, a milyenek csak lehetnek, és el kell ismerni, hogy Homeros a legnagyobb költő¹ és első a tragoediaköltők között, de tudni kell, hogy a költészetből csak az isteneknek szánt hymnusok és a jó emberekre írt magasztaló költemények (ἐγκώμια) fogadhatók be a városba; ha pedig énekek és epikus versek alakjában az élvezetes Musát is befogadod a városba: élvezet és bánat uralkodnak a városban a törvény és az egy akarattal mindig legjobbnak tartott szó helyett«.

Kemény ítéletére mentségül, hogy valaki »szigorúsággal és parasztsággal« ne vádolja, azt hozza még föl Platon, hogy régi a viszálykodás költészet és bölcsészet között,² mely számtalan mondasban jutott kifejezésre, mint »az urát megugatató lármás kutya,« »nagy a bolondok szószátyárságában,« »az istennél is bölcsőbbek rakoncátlan csőcseléke,« »finom gondolkodók, mivel szűkölködnek« s több efféle kifejezések. Mindamellet ő, a bölcsélet barátja, kész arra, hogy örömmel befogadja az élvezetre szánt költészetet és utánzást, ha valaki kimutatja, hogy az egy jól szervezett városba való, mivel a költészet, különösen Homeros, őt is elbűvölte. Megengedi, hogy a költőbarátok, de nem költők, a költészet védelmére keljenek, de nem versben, hanem »versmérték nélkül«, azt is kikötvé, hogy e beszéd nemcsak élvezetes, hanem hasznos is legyen. Addig, míg ez meg nem történik, olyan bánásmódban részesül, mint a szerelem, melyről, habár nehéz szívvel, mégis lemondanak, a kik szerettek, ha belátták, hogy az romlásba vinne. A költészet gyönyörének szeretete ehhez hasonló, azért szintén így kell vele bánni, »mert nagy a küzdelem, úgymond, nagy, nem olyan, a milyennek látszik, hogy jó legyen valaki, vagy rossz«.

Ezzel fejezi be Platon az »Államban«-ban a költészetéről írott fejtegetéseit.

Platon ezek szerint lenézően bánik a költőkkel s kiüzi Államából. Lenézi, mint philosophus, igazságkutató azokat, kik az igazságtól távol estek, harmadik fokra süllyedtek és csupán utánzóok s így előtte a kézműveseknél is alsóbbrendűek, kik legalább második fokon állanak. Kiüzi őket, mint az erkölcsöket veszélyeztető lényeket, kik az Állam alapjait költeményeikkel fel-

¹ ποιητικώτατος.

² V. ö. Törvények XII. könyv. 967CD.

forgatják. Platon igazságtalan velük szemben. Olyan bűnért lakoltatja őket, melyet örököltek. Legalább a mythologia tanait az istenek vizálgodásairól, bűneiről nem a költők találták ki s mégis nekik rója fel vétkül. Igaz, hogy Homeros és más költők képzelete szabadon bánt a mythossal és mondával s megtoldotta azt egész új részekkel, de Platonnak is vannak megalkotta mythosai.¹ Számúzi az epost Homerossal együtt mythológiája és erkölcstelensége miatt; a meséket, mert a gyermekek ijedeznek tőle; a tragoediát, mert emberi szenvedélyt, bűnöket, gyarlóságot, szerelmet, kéjvágyat, gyilkolást hoz színpadra, a komoediát, mert nevetünk benne azon, a mit szégyelnünk kellene. Csupán a vallásos lyrának, az istenek magasztalására készült hymnusnak s a nagy férfiak dicsőségét hirdető ódának ad helyet Államában. Ezen kívül elnézi még a dithyrambost és a didaktikus irányú mesét, melyből azonban hiányozni kell a mumusnak és a Vasorrú Bábénak. Sőt még a verses forma iránt is idegenkedést érez, legalább arra mutat az a kívánsága, hogy a költészetet védő költőbarát prózában nyújtsa be védelmét. Nehéz elképzelnünk a költészetet úgy, a mint annak feladatát Platon megszabja! Mit mondhatnánk a görög költészetéről, ha abból hiányoznék a számkivetett Homeros, Sophokles, Aiskhylos, Euripides és Aristophanes neve. Rimay panasza jut itt önként eszünkbe, melyre akkor fakadt, midőn Balassa »szerelem argumentomában való énekének munkáját« kárhoztatták: »A deáki nyelvnek kincses tárháza is — úgy mond — felette megüresülne, bizony meghalványodnék igen ábrázatjának a képe is, ha az ábrázatját igen ékesítő egyéb színe közül ezt a tekintetit felette szépítő miniumját [t. i. a szerelmi költeményeket] letörlenők róla.«²

Mindamellett, bármily különös is Platon nézete a költészetéről, komolynak kell azt tartanunk s nem ironiának, mint némelyek teszik.³ Először azért, mert bölcsészeti rendszerével összefüggés másodszer azért, mert más műveiben is ezzel egyező felfogást találunk. A fejlődés szempontjából ugyan meg kell említenünk, hogy nem minden művében (pl. a »Lakomá«-ban) nyilatkozik Platon kicsinyléssel a költőkről,⁴ ez kivétel. A kicsinylés hangja kiérzik »Ion«-ból, hol a költő az istennek pusztá eszköze, mi kénta rhapsodos ennek pusztá tolmácsa, azért nevezte azt Goethe, bizonyára tulzással, a költők ellenintézett persiflage-nak⁵; ugyanezt érezzük a »Sokrates védelmé«-ben a Sokrates szájába adott következő mondásban: »Az államférfiaktól — úgy mond — a költőkhöz fordultam, kik tragoe-

¹ »Phaidros«, »Gorgias«, »Phaidon«, »Menon«, »Timaios«, »Lakoma és »Állam« cz. műveiben.

² Rimay J. munkái. Kiadja B. Radvánszky B. 1903. 255. lap.

³ Az Egger által idézett példa, hogy Antimakhos költeményeiért Kolothonba küldte Heraklides, nem elég bizonyíték arra, hogy P. nem volt »komo-lyan« ellensége a költőknek. Histoire de la crit. gr.³ 167.

⁴ Lutostawski: The origin and growth of Plato's logic London. 1897. 356.

⁵ Plato, als Mitgenosse einer christl. Offenbarung.

diákat, dithyrambosokat és másokat írnak . . kezembe vévén tehát azon költeményeiket, a melyek leggondosabban kidolgozottaknak látszottak, kérdezősködtem tőlük, mondanának meg egyet-mást, hogy, ha már itt vagyok, valamit tanuljak tőlük. Szégyerlem nektek megvallani az igazat, . . de meg kell mondanom. Mert, hogy úgy szóljak, kevés híjján minden ott lévő jobban hozzá szólt, mint magok a költők. Hamar rájöttem tehát arra, hogy a költők nem bölcseségből költik, a mit költenek, hanem valami természeti adomány folytán és ihlettől megszállva, mint a jósök és jövőendőmondók, mert ezek is sok szépet mondanak, de sejtelmük sincs arról, a mit mondanak. Ugy tetszett nekem, valami ilyen betegséggben leledzettek a költők is. Ugyanakkor azt is észrevettem, hogy a költészet révén egyebekben is bölcsőbbeknek tartják magukat embertársaiknál, pedig nem azok».¹

»Gorgias«-ban elég nyíltan kifejezte, milyen kevésre becsüli a költészetet, midőn azt a hízelgéssel azonosította; »*Euthyphron*«-ban² leplezetten szintén Homeroszt és Hesiodost támadja; nem is említve a »Törvények«-et, melylyel alább még foglalkozni fogunk, mely habár jelentékeny módosítással, az »Állam« tanításait ismétli.

Mi vitte Platont erre a gondolatra, melynek, mint maga megvallja, szíve ellenmondott? Talán úgy gondolkodott, hogy egy ideális államban költőkre nincs már többé szükség: ők csak a reális életben töltik jól be hivatásukat, midőn a képzelet szebb és boldogabb országába varázsolják a lét küzdelmében és nyomorában kifáradt emberiséget?³ Ha így lenne, akkor egyéb műveiben nem írt volna olyan becsmérően róluk. Talán saját kemény ítéletének okát mondja meg akkor, midőn a bölcsélet és költészet közt lévő régi visszavonásra célzott s így állt boszút a gúnyért, melyet a költészet szakadatlanul szórt a bölcséletre, és a mire ő is számos példát tudott idézni.⁴

Platon a maga felfogásával nem áll egyedül. Hogy saját hasonlatával éljünk: se nem kezdő, se nem záró láncszem a költészet ellenségeinek hosszú lánczában. Hasonló szellemben nyilatkozott már előtte Pythagoras, Xenophanes, Herakleitos és mások.¹

¹ 22BC (7). ² 6C (6. feji).

³ Mennyivel igazságosabb *Timokles*, a ki egy szép töredékében mintha csak Platon ellen védelmezné a költőket: »Csupa vesződség, baj az ember élete. És keble, hajh, mi sok bűbánatot takar. Vigasztalásul ő hát ezt találta föl: Mert itt feledve a maga ügyét, baját, Részvéttel csúng a mások szenvedésein S gyönyört élvezve és okulva távozik. Mert, nézd, mindannyiunknak mennyi haszna van A tragikus mesékben: ott van a szegény Ha még nagyobb nyomorba' látja Telephoszt, Könnyebben túri el a maga nyomorát; kit lelki baj bánt, Alkmaiont az nézze meg; Szemed ha fáj, nézd, a Phineus-fiak vakok; A gyermekvesztes enyhül, látva Niobét; A sánta nézze Philoktetes kínjait; Öreg ha búsul, Oineus ke-ervét nézze csak; Mert látva, hogy volt minden bánatnál még nagyobb; Minden keservnél volt seb még tájdalmasabb: Kevésbbé nyög majd a saját baja miatt.« (Hegedüs I. ford.)

⁴ Lásd feljebb a 280. lapon s eléggé ismeretes Aristophanes folytonos gúnyolódása a philo-sophusok ellen: »Felhők« stb.

Ő azután egész iskolát alapított, melynek számos és tekintélyes képviselői voltak s vannak ma is. A keresztyén egyház kebelében, melynek dogmái a Platonismus hatásának számtalan jeleit viselik,² Platon itt ismertetett nézeteinek is számos követője akadt. Az egyházi atyák közül csak Tertullianus nevét említjük meg, ki a színi előadásoknak a keresztyén vallásra és erkölcsre veszedelmes hatását bizonyította;³ az újabb korban Bossuet,⁴ Rousseau⁵ és Tolstoj,⁶ habár nem teljesen, nem is módosítás nélkül, szintén Platon álláspontjára helyezkedtek s szellemi utódai annyiban, hogy a költészet államából egyik vagy másik régóta polgárjogot nyert tagot száműzni kívántak. A bölcselek és természettudósok egy tekintélyes phalanxáról nem is szólnak. Azonkívül is a censura, az Index intézménye s általában a vélemény- és sajtószabadság megszorítása végelemzésben ide vezethető vissza. Sőt azokban a kifakadásokban, melyeket mondáink, népmeséink és virágénekeink ellen papok és tanítók szöszékről és az irodalomban hangoztattak, Platon rideg hangját véljük felismerhetnie).

Az »Állam«-hoz tartalomra és eszmemenetre Platon utolsó⁷ és leghosszabb műve, a »Törvények«⁸ áll legközelebb. Ez is utopistikus mű, mint amaz, bár Platon életbe léptethetőnek gondolta s az »Állam« szigorúságából engedett az egész vonalon. Kevesebb benne a költészet, de még így is messze jár a valóságtól. Nem Athénben játszik, mint a többi dialogusok, hanem Krétában; Sokrates vonzó egyénisége is hiányzik belőle. Itt már nem találjuk meg a nőközösséget, a bölcselek uralkodását, az eszmék világát stb. A költészettel⁹ szemben tanusított szigorúságon is enyhített, bár a róla hozott törvények még mindig nagyon ridegek ahhoz, hogy enyhéknek nevezhessük. A költőket nem száműzte, hanem nehéz bilincseket vert rájuk, hogy tetszésük szerint ne mozoghassanak.

¹ Természetesen más szempont alá esik Xenarkhos költő töredéke, a ki nem a saját véleményét fejezi ki abban: »Költő beszéde — úgymond — mind csak üres csacsogás, Nem mond az újat egy sem, ámde csak egyet hajt egyre, azt forgatva úntalan« (Hegedüs ford.).

² H. v. Stein: Sieben Bücher zur Gesch. d. Platonismus II. Th. (Göttingen 1864) 354 kk., 385—6 és III. Th. 18—19., hol az ide vonatkozó irodalom fel van sorolva.

³ De spectaculis. Nöldechen: Tertullian und das Theater (Zeitschr. für Kirchengeschichte XV. 1894. 161—203.). Tertullian u. das Spielwesen. (Zeitschrift f. wissensch. (?) Theologie XXXVII. Neue Folge II. 91 kk.

⁴ Réflexions sur la Comédie.

⁵ Lettre à d'Alembert sur les spectacles.

⁶ »Mi a művészet?« cz. művében (Hegedüs P. ford.). 44, 45, 52, 54, 59. l. V. ö. azzal, a mit a zenéről mond a »Kreutzer-szonátá«-ban. Somogyi ford. (1895) 125—7. l.

⁷ Az *Epinomis* platoni eredetét ugyanis általában kétségbe vonják.

⁸ Plato's Gesetze mit Kommentar von Konstantin Ritter. Leipzig 1896. U. a. Pl.'s Gesetze. Darstellung des Inhalts. Leipzig, 1896. C. Bandham: De Platonis legibus 1866.

⁹ Ide vonatkozó helyek: II. könyv: 656B—663C., 668A—C. III. k. 700A—701B. IV. k. 719B—D. VII. k. 808B—813A., 815C—818D. XI. k. 935D—936B. XII. k. 967B—E.

A nevelésnek ebben a realisabb alapokon nyugvó államban is elsőrendű fontosságot tulajdonít, ennél fogva a második könyvben behatóan foglalkozik vele. A költészetnek már itt van szerepe, mivel a tánczczal együtt az éneket is megkívánja. (Az istenek a megfáradt emberiségnek pihenőül adták a váltakozó ünnepeket s ünneplőtársakul adták a Musákat, Apollo Musagetest és Dionysost. Kinek ereiben fiatal vér buzog, nem tud nyugodtan maradni, hanem örömeiben tánczol, játszadozik és mindenféle hangokat ad. A különbség itt ember és állatok közt az, hogy más állatok mozgásaiban nincs meg a rend és rendetlenség érzése, a melyeknek rhythmus és harmonia a neve, de az embereket az istenek ezzel is megajándékozták. Megengedett e szerint a dal, ének és táncz, de csak úgy, ha szép; szép pedig akkor, ha testi vagy lelki erényekkel függ össze. Ebből az is következik, hogy a musai nevelés vagy játék nem bízható a költők önkényére; nem lenne semmi értelme, hogy a költő olyan rhythmusra, dallamra és szavakra tanítsa a jótörvényű emberek gyermekeit, a milyen a költészetben neki tetszik. Igaz, hogy Egyiptomot kivéve, ez mindenütt meg van engedve, de leghelyesebb Egyiptom példáját követni. A tömeg ítéletére sem lehet bízni e tekintetben a döntést. Ha versenyt tűznének ki, határozott szabályok nélkül s arról szavaznának, a mi legjobban gyönyörködtetett s egyik, pl. Homeros, rhapsodiát, másik kitharodiát, ez valami tragoediát, amaz komoediát adna elő, vajjon nem az a szemfényvesztő lenne-e a győztes, a ki csudadolgokat mutogat? A gyermekek erre szavaznának, a komoediára a nagyobb gyermekek, a tragoediára a művelt nők, az ifjak és egyszersmind a közönségnek csaknem egész tömege; az Iliast és Odysseiát vagy valamit Hesiodosból szépen előadó rhapsodost meglehet az öregek hallgatnák legszívesebben s a győzelmet neki ítélnék oda. Tehát az élvezet szerint kell ugyan ítélni, de az a legszebb Musa, mely a legjobb és eléggé művelt embereket, legkivált pedig a mely egy erényben és műveltségben kimagasló egyént gyönyörködtet. A bírának erényre van szükségük; nem tanulni, hanem tanítani ülnek a színházban, mint a színi előadások bírái s nem a tömeg tetszémorajából kell következtetést vonniok; a költőket is elrontotta a régi görög világ azon szokása, mely most — úgymond — sici-liai és itáliai szokás, hogy a közönség kézföltartással határoz a győztesről.

A színházra a harmadik könyvben is visszatér, a hol azzal vádolja a költőket, hogy a különféle költői műfajokat összezavarták. Régen a musai termékek¹ műfaj és forma szerint voltak felosztva: az énekek bizonyos fáját, az istenekhez intézett fohászokat, hymnusoknak nevezték, ezzel ellentétes a *θρηνοσ*-oknak nevezett más énekfaj, más faj a *παίων*-ok és ismét más a Dionysostól eredő,

¹ A *Μουσική* (sc. *τέχνη*) nem csak a zenét, de a költészetet, éneket és tánczot is magában foglalja.

a dithyrambosnak vagy más névvel, mintha más ének volna, νόμος κίθαροφδοικός-nak hívott énekfaj. Ilyen és más határok voltak szabva s nem volt szabad azokat áthágni s ahhoz értő volt a bíró, a ki az előadás végéig, akár megfenyítéssel is, csendben tartotta a sokaságot. Idővel a költők nem költői tehetség hiánya miatt, hanem a Musa jogáról és a törvényszerűségről megfélemlítve, bacchicus tobzódásban, kelleténél jobban gyönyörökbe merülve összevegyítették a θρήνος-okat a hymnuszokkal, a παίων-okat a dithyrambosokkal s sípénekeket utánoztak czitera-énekekkel¹ s a sokaságot tették meg bírává; ez tette az addig néma színházakat hangosakká, mintha értene ahhoz, hogy a Musákban mi a szép és mi nem az s abban az aristokrátiából valami gonosz theatrokratia lett; később pedig ezt a szabadságot vakmerőségükben egyébre is átvittek.

A művészi utánzásról e művében is megemlékezik Platon és sokkal több jóakarattal szól róla, mint az »Állam«-ban tette. Elismeri, hogy élvezetet találunk az utánzás alkotásaiban s ezt az élvezetet jogosnak és megengedhetőnek tartja. De az utánzás helyességét hangsúlyozza, mely abban áll, hogy az utánzat nagyság és minőség tekintetében megfeleljen annak, a minnek mása akar lenni, ezt pedig csak úgy tartja lehetségesnek, ha az utánzó az illető tárgy lényegét ismeri. A műbírálatra nézve három szempontot állít föl: a műbírációnak, akár festői, akár musai, akár más művészet által alkotott képről van szó, először tudnia kell hogy mi az, azután hogy helyesen, végül harmadszor, hogy jól van-e az szavak, dallamok és rhythmusok által alkotva.

Később (IV. könyv) újra felveti a kérdést, hogy vajjon a költőknek tetszésükre-e lehet-e bízni, hogy mit énekeljenek, mikor azt sem tudják, micsoda törvénybe ütköző kijelentésekkel lennének a város kárára?

»Régi rege — ez rá a válasz, — mi is mindig hangoztattuk és mások is mindnyájan egyetértettek velünk ebben, hogy a költő nincs akkor öntudatánál, midőn a Musa háromlábú székén ül, hanem olyan mint valami forrás, mely a fölbugyogó vizet akadálytalanul ömleni hagyja s mivel mestersége az utánzás, ellentétes jellemű embereket szerepeltet költeményében, e miatt sokszor kénytelen önmagával ellenmondásba keveredni s azt se tudja, ez-é igaz, vagy amaz abból, a mit mondott?«²

A következőzés ebből természetesen csak az lehet, hogy a törvényhozó ügyeljen föl a költőkre. A költők művei felett bizonyos censura gyakorlását erősen hangsúlyozza Platon másutt is, sőt az ifjúság használatára készült szemelvényes kiadás eszméjét is fölveti.

Egy angol philologus³ az »Állam«-ot költeménynek, a »Tör-

¹ αὐλοφδοία és κίθαροφδοία.

² IV. 709BCD.

³ Jowett: The dialogues of Plato III°. CCXXIV. 1.

vények«-et beszédnek nevezi s ez utóbbinak csakugyan sokkal szembetűnőbb vallási és erkölcsi irányzata. A költőkre alkalmazva az erkölcsi kiváncsóság abban nyilvánul, hogy műveikben semmi olyan ne foglaltassék, a mi az erkölcsre nézve káros hatású. De miként az »Állam«-ban, úgy itt sem elégszik meg a jövőre vonatkozó jámbor óhajtással, hanem a multat is támadja. Hevesen kifakad az olyan költők ellen, kik mindentudóságot szenvednek, az isteneket tagadják, szentségtörésre vetemednek, s a hiába ugató kutyákhoz hasonlítanak.¹

Érdekes, hogy itt a komikai, pantomimikus előadásnak is helyt ad Platon ebben a realisabb államban, azzal a megokolással, hogy a nevetséges ismerete nélkül a komoly dolgot sem lehet megérteni, de egyszersmind azt is megszabja, hogy csak rabszolgák és bérelt idegen színészek játszhatnak ilyen darabokat, mivel éretnyes ember nem foglalkozik ilyennel. De azt szigorúan megtiltja, hogy akár komoediában, akár a jambusnak nevezett műfajban, akár dalban, akár szóval, akár képben, haraggal vagy a nélkül kifigurázzanak valamely polgárt.

A tragoediáról szólva ugyanaz a kép vonul el szemeink előtt, mely az »Állam«-ban. A tragoediaköltők megjelennek itt is a város kapuja előtt s bebocsátást kérnek.

»Ha egyszer a komoly költők közül, a kik, mint mondják, tragoediáirással foglalatoskodnak, jönnének hozzánk némelyek s így szólítanának meg: Óh, idegenek, bemenjünk-e közibétek a városba és országba, vagy ne s bevigyük és bevezessük-e a költészetet, vagy mit szándékoztok erre vonatkozóan tenni: helyesen mit felelnétek ezekre ez isteni férfiaknak? Én ezt látnám jónak: Óh, derék idegenek, mondanám, mi is írunk tragoediát, mely a lehető legszebb és legjobb; egész államunk a legszebb és legjobb élet utánzásán alapul s ezt valóban a legigazabb tragoediának nevezhetjük. Ti is azoknak vagytok költői, mi is, verseny- és vetélytársaitok a legszebb drámában, a melynek alkotására, a mint mi reméljük, egyedül az igaz törvény hivatott. Ne gondolatokat, hogy olyan könnyen megengedjük nektek, hogy sátraitokat piacunkon felüssétek és széphangú színészeiteket behozzátok, kik harsányabban beszélnek nálunk s hogy szabadságot adunk nektek arra, hogy szónokoljatok a gyermekeknek, nőknek és az egész sokaságnak, ugyanazon tárgyról beszélve, de nem ugyanazt mondva a mit mi, hanem sok mindenfélét s azzal homlokegyenest ellenkező dolgot. Mert csaknem örültek volnánk mi és az egész város, ha megengedné nektek, hogy megtegyétek azt, a miről most van szó, mielőtt főnökeink megbírnák, vajjon olyan elmondható és hasznos dolgokat írtatok-e, hogy nyilvánosan előadhatjátok, vagy nem? Most tehát, elpuhult Musák szülőttei, előbb mutassátok be a felvigyázóknak a ti énekeiteket a mieink mellett; ha a mit

¹ XII. 967C. V. ö. 280. lap.

ti elmondottatok, ugyanolyannak vagy jobbnak látszik, kart bocsátunk rendelkezésekre, de ha nem, akkor, barátaim, soha se tehetjük«. ¹

Ime ez az »Állam« ismeretes jelenete más kiadásban, szelídített formában. Nem utasítják el a költőket, hogy menjenek más városba, de bizalmatlanul és hidegen fogadják s szigorú censura alá vetik s ha »megméretett a fontban s híjjával-nem találtatott,« csak akkor kap költői vagy előadási szabadalmat.

A *Protagoras* ² című dialogusban érdekes példát találunk arra, hogy Platon szerint miként lehet elemezni és magyarázni egy költeményt. ³ Ez a didaktikus színezetű költemény kheosi Simonides műve, melyet a thessaliai Skopas győzelmének dicsőítésére (ἐπινίκιον) írt. ⁴ A költeményt Protagoras és Sokrates együtt bírálják meg, a Prodikos segítségül hívásával. A Protagoras bírálata főképen arra szorítkozik, hogy ellenmondást mutasson ki a költemény két része között, (a mely ítélet, ha helyesnek bizonyulna, egyszersmind a költő és műve kárhoztatását is magában foglalná. Fejtegetését ezzel a figyelemre méltó kijelentéssel vezeti be:

»Óh, Sokrates, így szólt, nézetem szerint az ember műveltségének legfontosabb alkatrésze a költeményekben való otthonosság. Ez pedig abból áll, hogy meg tudja ítélni, milyen a költő műve; miket énekel helyesen és miket nem, hogy tudja azt magyarázni és a felmerülő kérdésekre tudjon válaszolni. Most pedig ugyanaz lesz a kérdés, a miről én és te értekezünk, t. i. az erény, csak-hogy a költészetre való vonatkozással, csupán ez a különbség.«

Itt idézi a költemény azon helyeit, melyek szerinte egymásnak ellenmondók. Az egyik: »Terhes az út, ha igaz: derék legénynyé maga lábán lenni; karja legyen szilárd; jellemét, a míg él, ne érje gáncs soha.« A másik: »Nem helyeselhetem így a Pittakostól eredő mondást, habár ez a bölcs szava: Terhes, mondja, nemes szívűnek tetszeni.« ⁵ Sokrates úgy hárítja el Simonidesről

¹ VIII. könyv 817A—D.

² Különkiadásai közül megemlíti: Platons Protagoras. Mit Einleitung u. Anmerkungen von T. Wildauer. Innsbruck 1857. P.'s Protagoras. Mit Einl. u. Anm. v. Ed. Jahn. 3. Aufl. Wien 1878. (Anhang: Das Epinikion des Simonides auf Skopas.)

³ Idevonatkozó rész: 338E—347A. (Cap. 26—31.)

⁴ Simonides költeménye: a Protagorasban előforduló idézetek alapján többek közt rekonstruálta Bergk: Poetae lyrici Graeci III^a. (Lipsiae (1882) 384—9. l. Magyarra először Fábchich fordította. »Magyarra fordított Pindarus . . . Simonides . . . (Győr 1804)« cz. művében 196. l. 28—30. sz. Újabb ford. Sarudy Györgytől: »Görög lyrai anthologia (Budapest, 1902)« 182—3. l. Az ide von. irodalomból felemlítjük: Blass F., Das Simonideische Gedicht im Protagoras des Platon. 1872 (k. ny.). — Heidhues B., Das Gedicht des Simonides in Platons Protagoras. 1890. 4°. (Progr.)

⁵ Simonides költeményét a Sarudy verses fordítása szerint közöljük. Mivel épen e helyek fordítása Sarudynál nagyon szabad, közöljük azokat eredetiben is: Ἄνδρ' ἀγαθὸν μὲν ἀλαθῶς γενέσθαι γαλεπὸν, χερσὶν τε καὶ ποσὶ καὶ νόῳ τετραγώνον, ἀνευ φόγου τετραγμενον: (Nehéz dolog ugyan igazán jó, kézre, lábra s értelemre tökéletes (tul. négyszögletű), kifogástalan emberré lenni.) A másik

az ellenmondás vádját, hogy Prodikos lélektani elveire hivatkozva hangsúlyozza, hogy egészen más jóvá lenni (Pittakos), mint jónak lenni (Simonides),¹ azaz, ha valaki egyszer megjavult, könnyebb jónak megmaradnia, mint rosszól jóvá változnia. Protagoras nem fogadja el e magyarázatot, mert a költőnek tudnia kellett, hogy legnehezebb az erény útján megmaradni. Sokrates ekkor más magyarázási módot ajánl. Talán, úgymond, a *χαλεπόν*-nak (nehéz) tájnyelvi jelentése van s a *κακόν*-nal (rosz) egyenértékű szó és Simonides a miatt rója meg Pittakost, mert mondása ezt jelentené: rossz dolog jónak lenni. Sokrates ezen, saját kijelentése szerint is tréfás megjegyzés után rátér előbbi kijelentése bizonyítására és itt kezdődik tulajdonképp a költemény magyarázata is. Mindjárt nagyon tanulságos a bevezetés, mely a költemény keletkezésének okait vizsgálja és célját is meghatározza.)

A bölcsélet szülőföldre, mondja a Sokrates képében beszélő Platon, Kréta és Lakedaimon, különösen pedig ez utóbbi. A leg-egyszerűbb lakedaimoni is bámulatba ejtette az embert a társalgásba vegyített velős mondásaival. Ez mindenféle köztudomású volt s csakhamar azt is észrevették, hogy e képességnek magas műveltség az alapja. Ezért utánozó is akadtak e lakonikus bölcselkedésnek: így utánozta a hét bölcs s köztük Pittakos is ama híressé vált mondásában: »Nehéz jónak lenni.« Simonides szintén vágyva a bölcs hírnevére, e költeményben célul tűzte maga elé a Pittakos megczáfolását. Ellene írta az egészet. Azt hitte, hogy a ki a híres bajnokot legyőzi, maga is híressé válik. Platon (Sokrates) szerint ez a költemény célja. Lássuk, hogyan bizonyítja ezt be. Magyarázata grammatikai és logikai. A *μὲν* (ugyan) kötőszó, úgymond, ok nélkül állana a költemény elején, ha nem ellentétet fejezne ki: ellentétet a Simonides és Pittakos felfogása között. Az *ἀλαθέως*-nak (igazán) is úgy van értelme, ha a szórendet megváltoztatva, a *χαλεπόν*-hoz vesszük, — mivel nem lehet egyik ember jó, másik igazán jó — és ismét mint ellentétet fogjuk fel a következőképen: Pittakos azt mondja: Oh, ember, nehéz jónak lenni, Simonides pedig erre azt válaszolja: Oh, Pittakos, nem mondasz igazat, nem jó, azaz kézre, lábra s értelemre tökéletes, kifogástalan ember lenni, hanem azzá lenni igazán nehéz. E magyarázat támogatására, melynek erőltetett volta nagyon is szembeűnő, a további bizonyítékokat Platon (Sokrates) a »kedves és gondosan készült« költemény többi részéből veszi. Szerinte a költemény logikai menete és összefüggése is a mellett szól, hogy jó emberré lehet valaki ideig-óráig, de hogy jó ember maradjon, az csak isteni adomány. A költő szerint is: »Nem lehet, hogy az ember rossz ne legyen, ha

mondás: Οὐδέ μοι ἐμμελέως τὸ Πιττάκειον νέμεται, καίτοι σοφοῦ παρὰ φωτὸς εἰρημένον· χαλεπὸν φάτ' ἐσθλὸν ἔμμεναι. (Nem tartom találónak azt a Pittakosi mondást, bárha bölcs volt, a ki mondta: Nehéz, úgymond, nemesnek lenni.)

¹ γενέσθαι és ἔμμεναι.

ügyefogyottan balsors porba dönti,¹ tehát jó volt, míg a balsors le nem dönté. Nem a földön heverőt ütik le, hanem a fentállót, a bátor hajóst sodorja le a vihar stb.

Igy veszi pontra Platon Simonides költeményét, egy pillanatra sem tévesztve szem elől maga elé tűzött czélját: a megjavulás és a jóban megmaradás logikai distinctióját minél világosabban feltüntetni. Mindazáltal a beható fejtegetés és változatos eszmecsere mellett is a költemény magyarázata befejezetlenül maradt. Félbehagyják azt, azzal a megokolással, hogy a költeményeknek a bölcséleti fejtegetésekbe bevonása kevés sikerrel kecsegtet, mivel a költemény szerepe a társalgásban olyan, mint a sípszóé és tánczosnóké a műlatozásnál: művelt emberek nélkülök is tudnak mulatni és társalogni s azonkívül — Platonnál többször ismétlődő gáncs — azért is, mert a költőket nem lehet megkérdezni, mit mondtak s a kik idézik, más-más értelmet tulajdonítanak az idézett helyeknek.

A mi a Platon költeménymagyarázasi módját illeti, korántsem lehet azt, már csak egyoldalúsága miatt sem, követendő példakép ajánlani. Tudvalevő dolog, hogy a magyarázó csak akkor jár el helyesen, ha a költő intentióját keresi meg a költeményben s ha a költőnek abban kifejezett eszméjét, gondolatát és érzületét megvilágosítva tárja föl. Platon értelmezésében nem ezt a módszert követi. Nála a fejtegetett bölcséleti problema a fő, a magyarázott költemény mellékes s a fejtegetés során nem által olyan értelmet tulajdonítani a költeménynek, a milyenre a költő alig gondolhatott. Meg kell még jegyeznünk, hogy Simonides itt fejtegetett költeményét csak Platon tartotta fenn s annyira töredékesen, hogy gondolatmenetét teljes összefüggésében nem foghatjuk föl. Annyit azonban e töredék is mutat, hogy Simonides nem a jóság és javulás esélyeit fejtegette benne, hanem Skopast, az inkább szerencsés, mint erkölcsös zsarnokot dicsőítette benne, közbe-közbe mentegetőzve, hogy ilyen dicstelen szerepre vállalkozott.

A *Gorgias*² című dialogus, melyet Platon a híres szónokról s egyszersmind a retorika tanáráról nevezett el, a szónoklat lényegének vizsgálásával foglalkozik. Gorgias szerint a szónoklat a rábeszélés művészete, mely a hallgatóságban, akár politikai, akár törvénytörési, akár más, a nyilvános és magánéletben előforduló ügyekben a jogos és jogtalanra vonatkozva nem tudást, hanem hitet akar kelteni. A vitatkozásban Platon nézetét képviselő Sokrates ebből kiindulva s Gorgiást ellenmondásba keverve bebizonyítja,

¹ Sárudynál: »Nem maradhat erényes az, kit a sors emelt könnyű szárnyaival«.

² Platons *Gorgias*. Erklärt von Sauppe, herausgegeben von Gercke, Berlin 1897. *Hülssenbeck J.*: Über Plato's Gorgias und Phädrus. 1869. 4°. (Pr.) *N. S. Sybrand*: De Platonis Gorgia. 1829. Újabb magyar fordítása *Péterfyől* 1893, *Brassaitól* 1894-ben jelent meg, ez utóbbi a Kisfaludy-Társaság Évkönyvei XXVII. (1892/3.) kötetében.

hogy akkor a retorika csak a látszattal foglalkozik, csupán hízelgési képesség s mint ilyen értéktelen s művelőinek nincs joguk arra, hogy az államban olyan nagy hatalmat gyakoroljanak. Ugyanis csak annak van igazi értéke, a mi tudáson alapul és a léleknek vagy a testnek valóságos jóllétét kívánja előmozdítani. Ilyen pl. az államtudomány két része az igazságszolgáltatás és törvényhozás a lélekre, a torna és orvosi tudomány a testre nézve. Ezekkel szemben áll a hízelgés képessége (*κολακευτική*), mely nem tudáson, hanem látszaton alapul, nem is érdemli meg a művészet (*τέχνη*) nevet; ez az élvezetet vagyis a test vagy lélek látszatos jóllétét tartja szem előtt, szintén négy osztálylyal, az előbbieket utánzataival: retorikával, sophistikával, piperé- és szakácművészettel.

Érdekes, és ez tartozik szorosabban tárgyunkhoz,¹ hogy a tudományok ezen osztályozásában a költészet is a retorikában kap helyet. Mert nem a lélek javára, hanem csak gyönyörködtetésére törekszik, mint a sípének vagy a versenyek cziterajátéka. Ilyen szempontból bírálendő meg a karok betanítása és a dithyrambos-költészet. Kinesias költő, kinek ez a foglalatossága, korántsem gondolt hallgatói megjavítására, csak mulattatására; sem apja Meles, ki cziterásénekével még ezt sem érte el, mert csak untatta azokat.

»Hát — úgymond Sokrates — vajjon a tragoediának magasztos és csodás költészete, mit gondolsz, mire törekszik, vajjon az é feladata és igyekezete, hogy csak gyönyörködtesse a nézőközön-séget, vagy az is, hogy küzdjön az ellen, hogy olyan kifejezés forduljon elő benne, a mely neki kellemes és tetsző, de káros, ellenben ha valami kellemes, de hasznos találna lenni, azt elmondja és énekelje, akár tetszik, akár nem? Vajjon a kettő közül, mit gondolsz, melyikre törekszik a tragoediaköltészet? *Kallikles*. Világos, ó Sokrates, hogy inkább a gyönyörködtetésre és a nézőközönség kedvében járásra igyekszik.«²

Ezután következik annak bebizonyítása, hogy a költemény csakugyan szónoklat. Mert — úgymond — ha a költészetből eltávolítaná valaki a dallamot, rhytmust és mértéket, csak a beszéd maradna ott belőle. Ez a beszéd a sokasághoz és néphez van intézve, tehát a költészet népszónoklat, s a költők a színházakban szónokolnak.

Ezt e szerint bebizonyította volna Platon, de a kiindulásnál tévedett, t. i. nem vette észre, hogy a gyönyörködtetés ellehet hízelgés nélkül, valamint azt sem, hogy a tragoediának erkölcs-nemesítő, tisztító hatása is van, jóllehet nem ez a célja.)

¹ Idevonatkozó részek: 500E—502D (56—57. fejezet).

² Érdekes összehasonlítani ezzel a »*Philebos*« következő helyét: »*Sokrates*. Bizonyára emlékszel a szomorújátéki előadásokra is, melyeknél egyszerre örül is, sír is az ember... A mi pedig illeti lelki állapotunkat a vigjáték alkalmával, erről is tudod jól, hogy itt is megvan a fájdalom és gyönyör vegyülete.« (48A.)

A »Phaidros«¹ című dialogus, melyet egy kiváló philologus az »Állam« tizedik könyve pótlékának tekint,² szintén foglalkozik irodalombírálattal.³ Első részének szerelem a tárgya, második része egy rendszerbe nem foglalt rhetorika. Sokrates és Phaidros Akheloos folyamisten és nymphái platánoktól övezett hús berkében előbb Lysias szerelemmagasztaló beszédét olvassák, azután ugyanarról a tárgyról értekeznek s végül épen Lysias írott beszédének ötletéből azon vitatkoznak, hogy az élőszó mennyire feülmulja jelentőségben az írottat s ezzel kapcsolatosan a szónoklat és irodalom lényegét is igyekeznek meghatározni.

E tárgyról Phaidros azzal kezd meg a társalgást, hogy befolyásos és tekintélyes államférfiak szégyelnének beszédet írni s hátrahagyni, attól félve, hogy később sophistáknak nevezik el őket. Sokrates azon közbevetett megjegyzés után, hogy ezek a tekintélyes államférfiak nagyon is hiú emberek, kijelenti, hogy nem is ez a fontos dolog: a beszédírásban semmi megróni való nincs, az a rút dolog, ha valaki rútúl és rosszúl beszél és ír. Azután a szónoki kellékekről vitatkoznak. Első sorban a szónoknak az igazságot feltozni tudó értelempre van szüksége, mert az igazság alapos ismerete a fő, nem pedig annak látszata.⁴ Az értelem természeti adománya mellett szükség van a szónoklattanra vagy a beszéddel való lélekvezetésre (*ψυχαγωγία*) is. Ebből következik, hogy a szónoknak a lélektant alaposan ismernie kell. Az emberi lélek különféle s ahányféle a lélek, annyifélének kell lenni a beszédnek is; azonkívül a helyes időpontot is meg kell választani, mikor kell beszélni és mikor elhallgatni; valamint arra is tekintettel kell lenni, hogy az adott viszonyok szerint milyen és melyik beszédét mondja el a szónok, mert a beszédnek számtalan faja vannak. A szónoknak dialektikusnak is kell lenni: egy eszmébe foglalja össze a sokféle szétszórtakat, hogy mindeniket meghatározva érthetővé tegye, miről akar mindig tanítani; azután ismét tudnia kell fajok szerint szétbonczolni, tagok szerint, a mint az létrejött, de korántsem rossz szakács módjára szétdarabolni. Azután jöhetnek a szónoklattani szabályok, a mint a rhetorika-tanárok felsorolják: bevezetés, elbeszélés, tanúbizonyosságok, bizonyítékok, valószínűségek stb., de azt nem kell hinni, hogy a ki ezeket a rhetorikai szabályokat ismeri, az már jó szónok is: ez épen olyan lenne, mintha valaki Sopho-

¹ Phaedrus cum scholiis Hermiae edidit Ast. Lipsiae 1810. Ast: De Platonis Phaedro. Jenae 1801. J. F. A. Berger: De rhetorica, quae sit secundum Platonem. Paris 1840. E. Haenisch: De oratione, quae sub nomine Lysiae in Platonis Phaedro legitur. 1825. 4°. (Progr.) A. H. F. Harlog: De principiis eloquentiae e sententia Platonis. 1862. R. Kühner: Platonis de eloquentia in Phaedro dialogo iudicium. 1868. (Pr.) G. Stallbaum: De artis dialecticae in Phaedro Platonis doctrina et usu. 1853. (Pr.) 4°.

² W. Lutostawski: The origin and growth of Plato's logic. London 1897. 332. 1.

³ Idevonatkozó helyek: A szónoklatról 257B—274B. (39—58); irodalomról: 274B—297C. (59—64. fejj.)

kleshez és Euripideshez menne és azt mondaná nekik, hogy jelentéktelen dologról hosszú s nagy dologról igen rövid beszédet tud költeni és ha akar, tud panaszos vagy ellenkezőképen félelmes és fenyegető és több más efféle beszédeket is s ezeket tanítva azt hinné magáról, hogy a tragoediaköltést tanítja, holott a tragoedia egészen más, mint e részek összeillesztése.

E retorikai szabályok és elvek szempontjából, melyek nincsenek tudományos rendszerbe foglalva, bírálja aztán Platon (Sokrates) Lysias írott beszédét, mely a szerelmet magasztalja. Sok kifogása van ellene. Ilyen az, hogy a szerelem fogalmát nem határozza meg, holott e fogalom nem olyan, mint a vas vagy ezüst, hogy mindenki ugyanazt érti alatta; másik hibája, hogy a tárgyelrendezés hiányzik belőle, azon kezdődik, a min végződni kellene; ebből következik ismét az a hibája, hogy a beszéd részei szét vannak szórva: a mi második helyen áll, nem szükségképen van ott, másutt is állhatna, pedig a beszédnek úgy kell szerkesztve lenni, mint egy élőlénynek: legyen teste fejjel, lábbal, közép- és külső részekkel, melyek egymással és az egészszel arányosak legyenek.

Ezek után kifejti Platon, hogy mi a véleménye az írott beszéd és általában az írás értékéről. Fejtegetését egy szép mondával nyitja meg. Hallomása szerint — úgymond — Egyiptomban Naukratis környékén volt egy Theuth nevű isten, kinek az ibis volt szent madara. Ez az isten találta föl a számot, számolást, geometriát, astronomiát, ostábla- és koczkajátékot, valamint a betűket is. Egyiptom királya akkor Thamus volt, a ki Thebaeben lakott. Ehhez vitte el Theuth találmányát, megmutatta neki és azt mondta, hogy közölni kell azt a többi egyiptomiakkal. A király kikérdezte mindenik felől, micsoda haszna van s magyarázat közben becsmérelte vagy dicsérte, a mint helyesnek vagy helytelennek tartotta azt, a mit mond. Midőn a betűkre került a sor, így szólt Theuth: Ez az ismeret, óh, király, bölcsőbbekké és jobb emlékezetűekké fogja tenni az egyiptomiakat, mert vele az emlékezőtehetség és bölcsesség gyógyszeré feltaláltatott. Az pedig így szólt: Oh, legműértőbb Theuth, hogy arra termett, hogy műszaki dolgokat feltaláljon, másik pedig arra, hogy megbírálja, mily mértékben lesz kárára vagy hasznára a vele élni akaróknak. Te, a betűk apja, most csupa jóakaratból épen az ellenkezőt mondd róla, mint a mire képes. Mert ez a tanulóknak lelkében az emlékezet elhanyagolása miatt feledékenységet idéz elő, mivel az írásban bizakodva kívülről idegen jegyek által s nem belülről önmaguktól fognak emlékezni, tehát nem az emlékezőtehetség, hanem a visszaemlékezés gyógyszerét találad föl; a bölcseségnek pedig hitét, nem valóságát kelted föl a tanítványokban; mert tanítás nélkül sokról hallva, sokat tudóknak hiszik magukat, holott roppant sok dologban tudatlanok s kiállhatatlanok a társaságban, bölcssek helyett önbölcssek lévén.

Ezt a mythikus elbeszélést alkalmazza Platon (Sokrates) az írott beszédre és irodalomra. Phaidros megjegyzésére, hogy könnyen

kitalál, ha akar, Egyiptomból vagy máshonnan való mesét, Sokrates azzal vág vissza, hogy a régiek a dodonai szent tölgyfa jósmondásainak is hitelt adtak, mert nem azt nézték, hogy honnan jó, hanem igazat mond-e? Nagy jámborság kellene ahhoz, hogy azt higgye valaki, hogy a betűkben valami művészetet hagyott hátra, viszont ahhoz is, hogy azt úgy fogadja el valaki, mint a betűkből származó világos és megdönthetetlen dolgot, holott az írás annak, a ki tud valamit, csupán eszébe juttatja azt, a miről az írás szól. Az írásnak is az a hátránya, a mi a festésnek: ennek termékei is úgy állanak előttünk, mintha élénének s ha megkérdezzük, méltóságteljesen hallgatnak; az írás pedig mindig ugyanazt mondja; továbbá a mint forgalomba került, egyszer olyanok kezébe kerül, a kik megértik, másszor olyanokéba, a kiknek nem való s nem tudja, kikhez kell beszélnie, kikhez nem. Bántalmaztatva és igazságtalanul gyaláztatva, atyja segélyére szorul, mert magát sem védelmezni, sem magán segíteni nem képes. Mennyivel jobb és többre képes törvényes származású testvére, az élő szó, mely a tudománnyal együtt a tanuló lelkébe van beírva, tud védekezni, beszélni és hallgatni, akkor, a mikor kell. Ez a szó él és lelke van, míg az írott szó ennek csak képmása. Inkább játék, mint komoly munka, hasonló a maghoz, melyet nyárban ünnepségek alkalmával az Adonis-kertbe elvet a földműves s nyolcz nap alatt szépen kihajt. De a mitől komoly eredményt vár, szántóföldbe veti s örül, ha nyolcz hónapra megérett. Így van ez a betűkerttel is. Játékból veti be az ember s írásában visszaemlékezéseket halmoz föl, mintha kincseket gyűjtene maga számára arra az időre, mikor a feledékeny öregség elérkezik s mindazok számára, kik ugyanazon nyomon járnak és örömmel szemléli, mint nőnek gyenge plántái; mások más játéokban keresnek szórakozást. Mennyivel szebb a komoly munka, midőn valaki a dialektika alkalmazásával fogékony lélekbe ülteti s tudománnyal veti el a beszédet olyanokéba, a kik maguk is tudnak segíteni magukon s a plántáló is; ezek nem terméketlenek, hanem megőrzik a magot, honnan mások lelkében ismét mások növekedve, azt elenyészhetetlenül örökké meg tudják tartani és a vele bírót olyan boldoggá teszik, a mennyire ember boldog lehet. Még egyszer visszatér Platon (Sokrates) oda, a honnan Lysias írott beszédének fejtegetésénél kiindult, hogy t. i. az írott szó messze mögötte marad az élő szónak jelentőség dolgában s akár versben, akár prózában van írva, komoly figyelmet nem érdemel. A mi áll Lysiasról és más beszédírókról, ugyanaz áll Homerosról és más költőkről, Solonról és általában a törvényírókról. Ha közülök bármelyik az igazság ismeretével szerkesztette művét, ha kérdőre vonatva meg tudja védelmezni s képes élő szavához képest költeményét jelentéktelenné feltüntetni: akkor megérdemlik a legszebb elnevezést, a philosophus nevet, de az olyannak, a ki semmi becsesebb munkát nem tud felmutatni, mint a mit összetakolt, vagy írt, jó darab ideig jobbra-

balra csavargatva, összeraggatva és ki-kitörölve: joggal csak költő, beszédíró vagy törvényíró nevet lehet adni.

Platon e művében több feltűnő kijelentést találunk. Ilyen a költőkre vonatkozó is, melyre most kiterjeszkedni nem tartjuk szükségesnek azok után, a miket fent elmondottunk. Figyelemre méltó a lélektan fontosságának hangsúlyozása s a szétszórt gondolatoknak egy eszmébe való összefoglalása. Az irodalomtörténet módszertanával foglalkozót Platonnak ez a kijelentése különösen azért is érdekli, mert kibővítve Tainenél és iskolájánál újra föl-találja. Túlzás ugyan az az állítása, hogy a szónoknak minden egyes hallgatója lelkéhez alkalmazkodni kell, mert akkor nem a tömeghez, hanem csak egy emberhez beszélhetne egyszerre. Platon csakugyan így értette,¹ nem gondolva arra, hogy az emberek nagy tömegének egyenlő műveltsége és sok dologra nézve egyező véleménye van, tehát bennük a szónoki beszéd is egyenlő hatást kelt; kivált különösen hangzik ez a kijelentés a mai korban, midőn a nemzetek lelkének egyező vonásait, törvényeit igyekeznek megállapítani.² Az idő nem adott igazat Platonnak abban sem, a mit az írott szó jelentéktelenségéről mondott.³ »A betű megöl, a lélek megelevenít« mondást értjük, melyet ő más értelemmel ruházott föl. Az emberi művelődést az élő és írott szó együttes hatása hozta létre s a kettő közül a fontosabb szerep bizonyára az irodalomnak jutott. Ma, a könyvnyomtatás, az újságok és könyvtáralapítás korában, mindenki meg van arról győződve, hogy az emberi tudomány és művelődés számára hamisítatlanul az van megőrizve, a mi, hogy Platon gúnyos kifejezésével éljünk, a feljegyzések kincstárába belekerült. Igaz, hogy az írás, illetve a könyvnyomtatás által sok olyan is örökítődik meg, a mi csupán az »író játékának« tekinthető s az emberiség gondolkodását nem gazdagítja, sőt káros hatású, de az ebből eredő kár elenyésző csekély a végtelen haszonhoz képest, mely az irodalomból az emberiségre háramlík. Micsoda végtelen szellemi kár érte volna például az emberiséget, ha Platon gyönyörűséges bölcelete csupán tanítványai lelkében élt volna tovább nemzedékről nemzedékre s nem foglalták volna gondosan írásba. Itt jutott volna először eszünkbe kételkedni Platon kijelentéseinek

¹ Horn szerint, a ki Zellerrel szemben azt bizonyítja, hogy Platon előbb írta »Phaidros«-t, mint »Gorgias«-t, ez utóbbiban engedett Platon merevségéből. Itt jegyezzük meg, hogy bár az időrendre vonatkozó érvei meggyőzőknek látszanak, mi »Gorgias«-t »Phaidros« elébe tettük, mivel az egyes dialógusokkal tárgyi rend szerint foglalkozunk, mivel benne, mint azokban, a melyek után tettük, a költészetről is szó esik. *Horn*: Platonstudien 230. lap.

² *Fouillée*: Esquisse psychologique des peuples Européens. Paris 1903. Már előbb Bonstetten, Gobineau stb.

³ Érdekes *Jowett* magyarázata, a ki szerint Platon kora irodalmára célzott e kijelentésével, mely sophistikai szórszálhasogatásba, szóhüvelyezésbe s meddő retorikai formaságokba sülyedt, a helyett, hogy nagy költőket és írókat adott volna a világnak. *Jowett* azután ezt alkalmazza korunkra is, mely ezer számra termeli a könyvismertetések s kritikákat — remekművek helyett. *The dialogues of Plato*. Vol. I. 418 és 424 k.

komolyságán, ha idealismusából ilyen túlzásokat meg nem tudunk volna magyarázni.)

Vessünk egy összefoglaló pillantást Platon irodalombírálatára. Senki sem foglalkozott ő előtte, a mennyire a fenmaradt művekből meggyőződhetünk, olyan behatóan irodalmi kérdésekkel, senki se bírálta annyi különféle szempont szerint az irodalmat. Nem csoda tehát, hogy maradandó hatással volt az irodalomtörténet módszerének fejlődésére is. Platon vizsgálta először az irodalmat a »valódi tudomány«, a bölcelet szempontjából s e tudomány elveit és eredményeit ő alkalmazta először az irodalom vizsgálatánál. Innen a szoros összefüggés bölceleti rendszere és kritikai elvei között, úgy hogy az előbbi ismerete nélkül az utóbbiak is homályosak maradnának. A bölcelet különféle szempontjai képesítették arra, hogy olyan mélyen bepillantasson az irodalom lényegébe, mint senki előtte, hogy az irodalomban a lényegét, a tartalmát, a gondolatot vizsgálja; mely fontosabb, mint a forma. Erre lélektani, etikai vizsgálódásai s dialektikai módszere vezették rá, melyek ezentúl helyet kívánnak mindenha az irodalomtörténeti vizsgálódásnál.

Tévedései jórészt dialektikájából (esztmetanából) és hiányos lélektanából erednek. A költészet fogalmának egyoldalú meghatározása (μῦσις), melytől a poétika századokon át nem tudott megszabadulni, szintén ezekből ered s viszont a költőkről, mint maga is bevallotta, jobb ösztöne ellenére mondott kedvezőtlen ítéletét az ezen meghatározáshoz való ragaszkodás és a következmények szigorú levonása magyarázza meg. Hiányos lélektana mellett etikája egyoldalúságának róhatjuk fel azt a vádat, melylyel a költőket illeti, t. i. hogy csak az emberek indulatára s általában alsóbbrendű lelki funkcióira kívánnak hatni.

Valóban föltűnő körülmény, hogy a költőknek csak hibáit látja meg, — erényeik nélkül. Homeros költői szépségei, a nagy tragoediák fenséges jellemei és gyönyörű lyrai részletei, továbbá e költői alkotások erkölcsnemesítő hatása mind rejtve maradtak előtte.) Azt hisszük, ez a hiba az idealis bölcelet módszerének hibája, mely az »én« vizsgálatából levont törvényeket alkalmazza a költészetre is. Hogy e tévedést elkerülje, a realis bölcelet azon sarkalatos principiumára lett volna szükség, hogy valamely tudomány vagy művészet törvényei magából az illető tudományból vagy művészetből állapítandók meg. Platon bölceletének egész iránya ezzel ellenkező, erre tehát ő nem lehetett képes. Megtette helyette a mesternél nem kisebb tanítvány, nagy kortársa, Aristoteles.)

DÉZSI LAJOS.

¹ Már Goethe kijelentette »Plato als Mitgenosse christl. Offenbarung« című kis értekezésében: »Gewiss wer uns aus einander setzte, was Männer, wie Plato im Ernst, Scherz und Halbscherz, was sie aus Ueberzeugung, oder nur discursive gesagt haben, würde uns einen ausserordentlichen Dienst erzeigen und zu unserer Bildung unendlich viel beitragen; den die Zeit ist vorbei, da die Sibyllen unter der Erde weissagten, wir fordern Kritik und wollen urtheilen, ehe wir Etwas annehmen und auf uns anwenden.«